

Markus Kärner
Asekantsler
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie: 21.09.2023 nr 8-1/6203
Meie: digitaalallkirjas nr 1-8-2/23/55

Arvamus kuriteoohvrite direktiivi eelnõule

Lp Markus Kärner

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Justiitsministeeriumi võimaluse eest esitada arvamus kuriteoohvrite direktiivi eelnõule (tekstis edaspidi eelnõu), millega muudetakse direktiivi 2012/29/EL, kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. Lastekaitse Liit toetab eelnõu ning esitab käesoleva arvamuse lähtuvalt lapse õiguste perspektiivist.

Lastekaitse Liit esitas 11. aprillil 2022 Justiitsministeeriumile arvamuse naistevastase vägivalda ja perversivägivalda tõkestamise direktiivi ettepanekule¹, milles rõhutatu kehtib ka käesoleva eelnõu puhul - **vaja on kogu ühiskonda kõnetavat ja mõjutavat kommunikatsiooni, sh kampaaniaid ja teisi toetavaid tegevusi. Iga inimene peab tajuma, et igasugune vägivald ei ole ühiskonnas aktsepteeritav.** Haavatavate kuriteoohvrite kohane ja mõjus toetamine sõltub konkreetse menetleja ettevalmistusest ning oskustest. **On oluline, et oma töös lastega kokkupuutuvad spetsialistid mõistaksid lapse arengut ja vajadusi tegutsemaks lapse parimates huvides. Selleks et erialaspetsialistid oskaksid vägivalda märke ära tunda ja ohvreid adekvaatselt abistada, tuleb tegelda spetsialistide valdkondadeülese teavitamise ja koolitamisega.** Lastekaitse Liit nentis oma eelviidatud arvamusel, et on positiivne, et ühiskonnas on hakatud vägivallateema olulisust üha enam teadvustama ning perversivägi ja lastega seotud vägi on seatud kriminaalpoliitika kui ka lapse õiguste strateegia² prioriteetideks. Samas rõhutab liit jätkuvalt, et abistamise keskmel peab olema laps. Lubamatu on olukord, kus laps jääb teenustest ilma, kuna vanematel puudub piisav teadlikkus, ressursid või pealehakkamine oma laps ohvriabi teenusele viia. **Tee abini peab olema lihtne ja ligipääsetav (sh lapsesõbralikud ja lihtsustatud vormis võimalused, kanalid), et oleks garanteeritud iga abivajaja õigus abile.** Olulised on nii lapsesõbralikud ja lihtsustatud vormis abisaamise võimalused (sh kanalid), kui ka ligipääsetavus ajalises ja distantsilises aspektist lähtuvalt. Olukorras, kus ohvriabi teenustele jõuab täna oluliselt vähem ohvreid kui on uuringute ja statistika järgi kannatanuid³, ning ohvri jõudmine ohvriabisse sõltub isegi keeruliste juhtumite puhul inimese enda aktiivsusest, oskustest ja julgusest, mille tõttu võivad haavatavas olukorras inimesed jääda eemale abist, milleks neil on tegelikult õigus ja vajadus. Seega **käesoleva eelnõuga kavandatavate muudatuste edukuse võti on mitmekülgses ja järjepidevas teavituses.**

Vaja on täiendavate õiguste kehtestamisega ja ühtlustamisega suurendada usaldust oma riigi ja teiste liikmesriikide õigussüsteemide vastu, et suureneks kuritegudest teatamine. Kuni ohvritel ei ole kindlust, et pädevad asutused võtavad kasutusele vajalikke meetmeid, kui nad kuriteost teatavad, jääb teatamine oodatust madalamaks, mis aga suurendab edaspidi nii sotsiaalhoolekande- kui ka sotsiaalkaitsesüsteemi koormust.

Kui ohvrite õigusi ja heaolu rõhutavaid põhimõtteid järgivad kõik ohvritega töötavad spetsialistid (nii esmasel abistamisel kui süüteomenetluses), võib eeldada, et järjest rohkem ohvreid julgeb abi otsida.

Oluline on ohvriabi osutamise põhimõtete kehtestamine, mis aitaks tagada kõigile ohvritele võrdse kohtlemise ja nende õiguste kaitse. Ohvrite õiguste põhimõtted, mis tagavad ohvrite inimväärika kohtlemise, ohvrite mõistmise, ohvrit toetava suhtumise ning ohvrile kiire ja mitmekülgse abi pakkumise. Oluline on võrdne ja eelarvamustevaba kohtlemine. **Nende põhimõtete järgimine ohvriga töötavate spetsialistide töös aitab vältida ohvrite taasohvristamist ja tagada igale kannatanule tema individuaalsest abivajadusest lähtuv abi võimalikult kättesaadaval moel.** Abi kättesaadavus ja ligipääsetavus peavad olema fookuses igas etapis, st ennetusest kuni ohvirabini. Aidates kaasa teabe, kaitse, toe, õiguskaitse ja hüvitise võrdsele kättesaadavusele, võimaldatakse kuriteoohvrite õiguste direktiivi läbivaatamisega kõigil ohvritel oma õigusi kasutada võrdsemalt. See aitab suurel määral kaasa ÜRO kestliku arengu 10. eesmärgi saavutamisele, milleks on ebavõrdsuse vähendamine. Kavandatav veebisait (mis on ohvriabiliini lahutamatu osa) parandab teabe kättesaadavust nende ohvrite jaoks, kes ei räägi konkreetse liikmesriigi ametlikku keelt.

Kuriteoohvrite õiguste direktiiv võeti vastu 25. oktoobril 2012. Seda ei ole hiljem muudetud ega läbi vaadatud. Kuigi direktiiv on hinnangutele tuginedes üldjoontes toonud eeldatud kasu ja aidanud kaasa ohvrite õiguste parandamisele, jäävad teatavad ohvrite õigustega seotud probleemid kehtiva direktiiviga jätkuvalt lahendamata. Miinimumnõuded on pärast kuriteoohvrite õiguste direktiivi vastuvõtmist viimase kümne aasta jooksul muutunud, nt õiguskaitse (lapsesõbralik ja ohvrikeskne õiguskaitse), ühiskonnas (näiteks suurem vajadus koordineeritud lähenemise järele, et tagada ohvriabiteenuste pidev kättesaadavus kriisiolukorras) ja tehnoloogias (digitaliseerimine, internetikuritegevuse kasv ning uued ohvriabi, kaitse ja õiguskaitse kättesaadavuse tehnoloogiad). Tagamaks, et ohvrid saavad täiel määral kasutada oma õigusi, mis põhinevad nende praegustel vajadustel ning viimase aja suundumustel õiguskaitstes ja tehnoloogias, tehakse käesoleva läbivaatamisega ettepanek kehtestada ulatuslikumad miinimumnõuded, kui võeti vastu 2012. aastal. **Kuriteoohvrite õiguste direktiivi tulemuslikkuse tagamiseks ja riikide ametiasutuste vahelise vastastikuse usalduse tagamiseks tuleb kehtestada ulatuslikumad miinimumnõuded.**

Lastekaitse Liit toetab eelnõu ja ohvrite kaitse ühtlustamist, ning avaldab hea meelt, et eelnõu eesmärk on muu hulgas parandada teabe kättesaadavust kuriteoohvrite jaoks ja kuritegudest teatamist, hõlbustada haavatavate kuriteoohvrite (sealhulgas laste) jaoks spetsialisti toe kättesaadavust ja parandada õiguskaitse kättesaadavust puudega ohvrite jaoks, tõhustada ohvrite osalemist kriminaalmenetluses, parandada ohvrite jaoks hüvitise saamist, suurendada kuriteoohvrite kaitsemeetmete vastavust kuriteoohvrite vajadustele, kasutada elektroonilisi sidevahendeid ning kehtestada konkreetsed kohustused naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvrite suhtes.

Positiivne, et kuriteoohvrite õiguste direktiivi läbivaatamise tulemusena toetatakse ohvrite õigusi käsitlevate tõhustatud nõuetega kõiki ohvreid, sealhulgas valdkondlike õigusaktidega hõlmatud ohvreid. St, et sihipärased ja integreeritud abiteenused peaksid olema kättesaadavad ka teistele erivajadustega ohvritele, nagu inimkaubanduse ohvrid, organiseeritud kuritegevuse ohvrid, puudega ohvrid, ärakasutamise ohvrid, vihakuritegude ohvrid, terrorismiohvrid või raskete rahvusvaheliste kuritegude ohvrid.

On oluline, et muudatused vähendaksid ebavõrdsust ja omaksid positiivset mõju põhiõigustele. Lastekaitse Liit avaldab hea meelt, et muudatustega antakse kõigile kuriteoohvritele kogu kriminaalmenetluse vältel rohkem õigusi olenemata nende ametlikust staatusest menetluse osalisena. Võimalus saada menetluse ajaks saatja julgustab tõenäoliselt kõiki ohvreid oma õigusi kasutama. Lisatud on ka puudega inimeste õigusi käsitlev säte, mis teeb eelnõus sisalduvad õigused kättesaadavaks nende erivajaduste korral. See võimaldab puudega inimestel kasutada ohvrite õigusi teistega võrdsetel alustel.

On suurepärase, et muu hulgas eelnõu seletuskirjas tuuakse hea näitena Eesti abitelefoni⁴ ja kirjeldatakse positiivse meetmena Barnahus lähenemist, mis meil realiseerunud Lastemajadena. Samas viidatakse, et Eestis koos seitsme teise liikmesriigiga (CY, EE, EL, FR, IE, MT, NL, RO) ei ole ohvritel õiguslikku staatust kriminaalmenetluse osalisena, ning Eestis nagu ka peaaegu pooltes liikmesriikides (AT, CY, CZ, DE, EE, IE, LT, LV, MT, NL, PT, SI) ei ole ohvritele alati võimalik pakkuda tasuta psühholoogilist tuge.

⁴ Vaata lähemalt: <https://www.palunabi.ee/et>

Lastekaitse Liit peab vajalikuks esile tõsta artikli 9 lõike 1 punkti c muudatusettepanekut tagada haavatavatele ohvritele tasuta psühholoogiline tugi seni, kui seda on vaja. Kuigi lähtuvalt spetsialistide vähesusest ja regionaalsest ebavõrdsusest tingituna on nt Eestis see keeruline, on tasuta psühholoogiline tugi haavatavate ohvritele taastumiseks esmatähtis.

Kriiside ajastul on väga oluline, et abiteenuste kättesaadavust ohvrite jaoks parandab nõue, et ohvriabiteenused peavad toimima ka kriisi ajal.

Lapse õiguste perspektiivist lähtuvalt on oluline lapsohvri tõhus kaitse juhtudel, kui kuritegu on seotud vanemliku vastutuse kandjaga või kui lapse ja vanemliku vastutuse kandja vahel on huvide konflikt, ning seega positiivne, et on lisatud säte, millega tagatakse, et kuriteost teatamine, meditsiiniline v kohtumeditiiniline küsitlus, abiteenuste või psühholoogilise toe juurde suunamine ei tohiks sõltuda vanemliku vastutuse kandja nõusolekust ning alati võetakse arvesse lapse parimaid huve.

Lastekaitse Liit on alates 2010 koordineerinud programmi Targalt Internetis⁵ ja kaasuvalt vihjeliini, sh keskendunud küberkiusamise vastasele tööle. Liit avaldab hea meelt, et eelnõu on kooskõlas komisjoni uue lastele parema interneti loomise Euroopa strateegiaga⁶.

Samas esitab Lastekaitse Liit ka alljärgnevad tähelepanekud ja küsimused eelnõuga seonduvalt:

- 1) ÜRO Lapse õiguste konventsioonis, Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja lastekaitseaduses sätestatud peab riik seadma igas otsuses esikohale lapse huvid. Seega tuleb iga lapsi puudutava otsustuse planeerimisel kaaluda selle mõju lapse huvidele ning langetada otsustus üksnes juhul, kui ollakse kindel selle positiivses mõjus. Lapse huvide ja õiguste esikohale seadmine, ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning tema seisukohtadega arvestamine on lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõtted, millest tuleb lähtuda ka käesoleva eelnõu iga sätte väljatöötamisel.
- 2) Eelnõus peab suurema rõhu panema ÜRO Lapse õiguste konventsiooni põhimõtetele, et alaealise ohvri abistamisel tuleb lähtuda alati lapse huvidest, ning abipakkumisel tuleb kasutada lapsesõbralikku lähenemist võttes arvesse lapse vanust, küpsust, vajadusi, muresid ning arvamusi. Samuti, et lapsel on õigus avaldada oma arvamust kõigis teda puudutavates küsimustes.
- 3) Ametkondade vahelise koostöö puhul on vaja rõhutada, et ohvriabi vajava lapse toetamisel on oluline ohvriabi ja lastekaitse tihe koostöö, et saavutada parimad ja kestvad tulemused.
- 4) Vägivaldal pealtnäinud lapse käsitlemine ohvrina sõltub konkreetse menetleja ettevalmistusest ning oskustest. On oluline, et oma töös lastega kokkupuutuvad spetsialistid mõistaksid lapse arengut ja vajadusi tegutsemaks lapse parimates huvides. Selleks et erialaspetsialistid oskaksid vägivalla märke ära tunda ja ohvreid adekvaatselt abistada, tuleb tegelda spetsialistide valdkondadeülese teavitamise ja koolitamisega.
- 5) Eelnõu kohaselt on väga oluline tagada, et kõigil ohvritel ELis oleks vähemalt õigus saada kohtumenetluse ajal abi ja saada kohtutöötajatelt piisavat teavet. Lastekaitse Liit toetab igati seda taotlust, kuid samas on oluline tagada ka piisava inim- ja finantsressursi (mh koolituste korraldamine) olemasolu selle nõude kohaseks tagamiseks.
- 6) On positiivne, et teisi asutusi (näiteks tervishoiu-, haridus ja sotsiaalasutused) julgustatakse koostöös ja koordineerimises osalema. See kehtib eriti lapsohvrite puhul. Samas tuleb pöörata tähelepanu ka multidistsiplinaarse koostöö puhul eri valdkondade erinevatele tavadele, tõdemustele, tõekspidamistele, leksikale aga ka töömeetoditele – et neid vajadusel lapse parimaid huvisid silmas pidades ühtlustada. Samas on multidistsiplinaarse koostöö puhul koordineeritud juhtimine ja reglementeeritud asja- ja ajakohane infovahetus.

⁵ Vaata lähemalt: <https://www.targaltinternetis.ee/>

⁶ Loe lähemalt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0212>

- 7) Läbivaatamise erieesmärk on mh lihtsustada kurjategijalt hüvitise saamist kõigil juhtudel, sealhulgas riigisisestel ja piiriülestel juhtudel. See eeldab hüvitise taotlemine ka teadlikkust seda nõuda. Paraku Eesti näitel ei saa öelda, et ka ametnikud sellest võimalusest piisavalt teadlikud on, ohvritest rääkimata.
- 8) Üle tuleks vaadata ettepanek, et kui kuriteoohvrite õiguste direktiivis räägitakse soolise vägivalla ohvritest, peaks see mõiste hõlmama naistevastase vägivalla ohvreid ja perevägivalla ohvreid. Statistika kohaselt 2022. aastal oli Eestis perevägivalla toimepanijatest mehed 86% ja ohvritest naised 79%, ehk ohvritest oli 21% mehed⁷. Samas oli 2019 vastav näitaja 17%, st meeste vastu suunatud vägivald on Eestis tõusutendentsis. Vaja oleks rääkida ka meestevastast vägivallast. Kusjuures ohvriabi statistika näitab, et mehed ei ole perevägivalla ohvriks ainult siis, kui ründajaks on naissoost elukaaslane. Vägivallatsetajateks on olnud mehe vanemad, vennad ja õed, pojad ja tütreid, aga ka samasoolised partnerid. Eakate puhul on ründajaks kõige sagedamini poeg⁸. Kusjuures meestevastane lähisuhtevägivald on Eestis samavõrd varjatud nagu mujal maailmas. Nii nagu naistevastase vägivalla puhulgi, jäävad paljud juhtumid igaveseks koduseinte vahele, ja kui abi otsima asutakse, siis alles pärast pikki kannatusi. Häbimärgistamise hirm ning ilmselt ka oht, et meesohvrit ei usuta, viivad selleni, et meeste valmidus politseisse pöörduda ja abi otsida on väiksem kui naistel. Mistõttu seda enam oleks vaja eraldi pöörata tähelepanu meesohvrite toetamisele.
- 9) ÜRO soovib liikmesriikidel töötada välja poliitika taastava õiguse arendamiseks, rakendamiseks ja taastavat õigust soosiva kultuuri loomiseks kogukondades, sotsiaal- ja haridusasutustes, õiguskaitseasutustes ja kriminaaljustiitsüsteemis laiemalt. Viimast soovivad ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee ja kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Eesti on vastu võtnud taastava õiguse kontseptsiooni⁹. EL ohvrite direktiivis juhitakse tähelepanu, et taastava õiguse meetodid võivad olla kuriteoohvrile suureks abiks, kuid nende rakendamisel tuleks eelkõige arvesse võtta kannatanu huve ja vajadusi, leevendada talle osaks saanud kahju ja vältida edasise kahju tekkimist. Samas oleks oodanud ka eelnõus suuremat tähelepanu taastavale õigusele.
- 10) Lastekaitse Liit palub käesoleva eelnõule arvamuse esitamiseks kaasata ka Eesti Puuetega Inimeste koda kui puuetega isikute huvikaitseorganisatsiooni;
- 11) Kuigi räägime ohvritest, siis ei ole vähem tähtis pöörata tähelepanu ennetusele, et edaspidi vähendada kuritegevust tervikuna, ning et ohvrite toetamisest vabanenud ressursid taastusteel uuesti ennetusse.

Kavandatud meetmed toovad selgust kõige haavatavamate kuriteoohvrite, sealhulgas laste toetamise ulatuse suhtes. Peale selle suurendavad need loodetavasti usaldust enda riigi ja teiste liikmesriikide õigussüsteemide vastu. Samas peab eelnõus püstitatud eesmärkide täitmiseks tagama rahastuse, sealhulgas riiklike pikemate plaanide (ääremaade toetamine, haldussuutlikkuse tasandamine, tugispetsialistide juurdekasvu tagamine, lastekaitsetöötajate motiveerimine jne) elluviimiseks.

Igakülgsel koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

Varje Ojala

/allkirjastatud digitaalselt/

MTÜ Lastekaitse Liit juhatus liige

---

⁷ Loe lähemalt: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/perevagivald-ja-ahistamine/>

⁸ Loe lähemalt: <http://4dimensioon.org/2020/11/10/meestevastane-vagivald-lahisuhetes-see-on-olemas/>

⁹ Loe lähemalt: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/ohvrite-toetamine/kahjude-heastamine-ja-taastav-oiigus>